

Jazyk – prostriedok vedeckej interpretácie

Pavol Žigo

Ťažiskom prednášky bol opis parametrov, na základe ktorých sa v jednotlivých vedách vymedzujú hranice kategórií. Príkladom na hľadanie spoločných vlastností jednotlivých kategórií bola interpretácia väzieb *aspekt – tempus – modus* v jazykovede, spätosť jednotlivých prvkov týchto kategórií z pohľadu všeobecnej jazykovedy a ich interpretácia z hľadiska logiky, filozofie či semiotiky. Využitím pojmu *slovesný kategoriál* (B. Tošovič, 1998) a jeho aplikáciou na väzbu významových prvkov gramatického času, vidu a spôsobu sa odhaľuje kombinačný reťazec *usporiadanosti* deja v čase (v tabuľkách U), jeho *spojitosti* (v tabuľkách S), *temoprálnej ohraničenosti* (v tabuľkách Ot), *aspektuálnej ohraničenosti* (v tabuľkách Oa) a *rezultatívnosti* (v tabuľkách R). Všeobecnojazykovedná interpretácia týchto významov koreluje s prístupom, ktorý sa v oblasti logiky aplikuje pri charakteristike výrokov použitím *If-vektora*, *R-vektora*, *T-antecedenta*, *T-konzekventa* a *T-vektora*. Obojstranné prístupy k interpretácii časových korelácií a spôsobu deja z pohľadu všeobecnej jazykovedy a vyjadrovania časovej následnosti, resp. podmienky z pohľadu logiky svedčia o konvergentných výsledkoch oboch prístupov.

K potrebe interpretovať sloveso ako významový komplex časových, modálnych a rezultatívnych sém tvoriacich súhrnnú informáciu o deji vyjadrenú slovesom sme dospeli postupným spracúvaním jeho temporálnych, aspektuálnych a modálnych významov, ktoré sa súhrnne prezentujú ako kombinačné reťazce typické pre každú významový typ slovesa a pomenúvame ich topológiou deja.¹

IT	U	S	Ot	Oa	R	
neaktuálny prítomný statických verb	—	+	—	—	+	<i>Ludské telo sa skladá z buniek.</i>
prítomný statických verb	+	+	+	—	—	<i>Dlhé roky spolu susedili.</i>
budúcnosť statických verb	+	+	(+)	—	—	<i>Bude patriť medzi elitu.</i>
kondicionálny prítomný statických verb	+	+	(+)	—	—	<i>Radi by sme sa nachádzali na iných priečkach.</i>
kondicionálny prítomný statických verb	+	+	(+)	—	—	<i>„Nie“ by bolo obsahovalo vedenie obrazu do iných súvislostí.</i>
neaktuálny prítomný frekventatív	—	—	+	—	+	<i>Celý deň sedáva.</i>
prítomný frekventatív	+	—	+	—	—	<i>Jedával (so mnou).</i>
budúcnosť frekventatív	+	—	+	—	—	<i>Budete po ňu chodiť každé ráno.</i>
kondicionálny prítomný frekventatív	+	—	+	—	—	<i>Rada by som častejšie chodievala na plesy.</i>
kondicionálny prítomný frekventatív	+	—	+	—	—	<i>Keby som bol brávil dobré kone porazených súperov...</i>

¹ IT = imperfektíva tantum, PT = perfektíva tantum, VD = vidové dvojice

	U	S	Ot	Oa	R	
PT						
perfektum absolútne	+	+	+	+	+	<i>Pred 14 rokmi narodil sa im syn Štefan</i>
perfektum relatívne	+	+	+	+	+	<i>Keď dozneli, sudca dočítal, zvinul papier, z ktorého čítal rozsudok vojenského súdu, a poodstúpil od popraviska.</i>
Plusquamperfektum	+	+	+	+	+	<i>Keď už takto všetko bol popratal, tu sa poobzeral, či ešte dakde dačo z tej krvi neostalo.</i>
futúrum	+	+	(+)	+	—	<i>Dieťaťko sa narodí v januári;</i>
	—	+	(+)	+	+*	<i>Ročne sa v osade narodí asi 250 detí, možno viac.</i>
Imperatív	+	+	(+)	+	—	<i>Pozbierajme jantár a zmiznime odtiaľto.</i>
kondicionál prézenta	+	+	(+)	+	—	<i>Poviem chlapcom, aby ho (auto) trochu nneležili!</i>

U S Ot Oa R

	U	S	Ot	Oa	R	
VD						
aktuálny prízent IF	—	+	—	—	—	<i>Viete, čo práve teraz robia vaše deti?</i>
aktuálny prízent IF s relatívnym významom		+		—	(+)	<i>Počujem, ako sa mi v tejto chvíli prihovára slovami: Neboj sa!</i>
neaktuálny prízent IF (omnitemporálny význam)	(+)	+	—	—	+	<i>Slovo robí chlapa.</i>
préteritum IF	+	+	(+)	—	—	<i>Čo si tam robil?</i>
Antepreteritum IF	+	+	(+)	—	—	<i>Naposledy pred dvoma rokmi som sa stretol s pani kráľovnou, ako som bol spomínal, vtedy, keď nás odmenila tým zlatým prasíatkom.</i>
analytické futúrum IF	+	+	(+)	—	—	<i>Kedy a ako sa bude robiť sanácia budovy fabriky?</i>
kondicionál prízenta IF	+	+	(+)	—	—	<i>... hoci by nerobili celkom nič, bulvár si niečo nájde.</i>
kondicionál IF préterita	+	+	(+)	—	—	<i>Neviem, čo by som bol robil, keby som ťa nebol spoznal.</i>
Imperatív IF	+	+	(+)	—	—	<i>Nerob to!</i>
Rezultatívum PF	+	+	(+)	+	+	<i>Ide tu, ako už bolo povedané, o faktory ovplyvňujúce rozsah vnútorného dopytu.</i>
Rezultatívum PF so sponou v prízente	+	+	+	—	+	<i>Guláš je už uvarený.</i>

Zátvorky v tabuľke vyjadrujú obmedzenosť konkrétnej vlastnosti; ľavá zátvorka vyjadruje obmedzenie vlastnosti v minulosti, pravá zátvorka obmedzenie v perspektíve, t. j. v budúcnosti. Znakom totožnosti ≡ sa v triede auxiliárnych slovies vyjadruje skutočnosť, že konkrétna vlastnosť závisí od povahy plnovýznamového slovesa.